

ctis bene conversantibus esse oportet exemplum. Tria autem esse viduarum genera non ignorare te credo. Unum quod perfectissimum est, cœlesti præmio destinatum, quod, ritu illius de Evangelio viduæ (*Luc. II, 57*), Deo orationibus et jejuniis die noctuque deservit. Aliud vero, quod filiorum curam habere dicitur et domus, non tanto dignum, nec tamen peccatis obnoxium. Tertium autem genus est in epulis et deliciis, quod æternæ morti servatur et pœnæ; sicut scriptum est: *Viduas honora, quæ veræ viduæ sunt* (*I Tim. V, 3*). Istæ sunt primæ, quæ dicuntur et veræ, et quæ jubentur a tanto sacerdote, hoc est, a Timotheo honorari. Secundæ sunt, quibus jam haberi non jubetur honor, nec tamen vita negatur; de quibus dicitur: *Quæ autem filios habent aut nepotes, discant primum domum suam pie tractare, et parem gratiam reddere parentibus* (*Ibid., 4*). Illæ vero tertiæ sunt, de quibus scriptum est: *Vidua autem quæ in deliciis est, vivens mortua est* (*Ibid., 6*). Unde intelligi datur, non omnes viduas esse æquales; nec eas Deo placere, quæ corpore tantum viduæ videntur esse, non opere.

Qualis autem Christi vidua debeat esse, Apostolus dicit: *Quæ autem vere vidua est, sperat in Domino, et instat orationibus die ac nocte* (*Ibid., 5*). Nec illud præterire te volo, quod quando veras viduas Apostolus nominat, esse demonstrat et falsas, hoc est, actu, mente, conversatione, non corpore. Et alibi viduæ veræ et electæ actum conversationemque describit idem Apostolus dicens: *Vidua eligatur quæ fuerit in operibus bonis testimonium habens: Si filios educavit, quod subintelligitur, Deo; si hospitio recepit, si sanctorum pedes lavit, si tribulationem patientibus ministravit, si omne opus bonum subsecuta est.* (*Ibid., 10*). Hanc esse veram viduam judicavi, cujus talia sunt opera. illa vero quomodo se Christi

A viduam dicit, quæ nihil tale aliquando operata est? Sed sunt aliquæ divites, nobiles et potentes, quibus forsitan videtur indignum, ut aut filios Deo, et non sæculo educent, aut hospitio recipiant advenam, aut sanctorum pedes laboriosos, lutulentos et horridos lavent, et delicatis et nitidis manibus tangant. Sed nec dignæ erunt tales in futuro tempore sanctorum esse consortes, quos ita in præsentem spreverunt; nec partem habere poterunt cum Christo, quem suscipere noluerunt, et cujus plantas suis contrectare manibus horruerunt: quia Christum spernit, quicumque ejus famulos spernit, sicut ipse dicit: *Qui vos spernit, me spernit* (*Luc. X, 16*). Mariæ, unde Christi pedes lavaret, lacrymæ abundarunt; ^b nostri autem temporis feminis unde peregrinorum pedes lavent, ipsa deficit aqua. Tu ergo sanctissima et prudentissima femina, ne velis imitari hujusmodi, quæ cum audenter malefecerint, benefacere erubescunt; et confunduntur juste vivere, quæ non sunt peccare confusæ; et quæ se morti ultro obtulerunt, nec invitatae revertuntur ad vitam; quæ hominum magis risus, subsannationes et fabulas, quam Dei judicium pertimescunt; et quibus charius est miseris hominibus placere quam Christo. Sed esto talis, qualem te Dominus esse præcepit, qualem Apostolus jubet exhiberi Christo. Vidua esto sancta, humilis et quieta; misericordiæ et justitiæ opera indesinenter exerce. Et quisque te in opprobrium habeat, quisque subsannet et irrideat, tu tantum Deo placeas, et quæ Christi sunt geras. Ante omnia incessabiliter Domini tui meditare mandata, orationibus et psalmis instantem incumbere; ut si possibile est, nemo te aliquando nisi aut legentem inveniat aut orantem. Et cum fueris talis, nostri memento, qui te tantum diligimus, ut quod præsentem præstare non possumus, conferamus absentes.

^a In plerisque mss., bene.

^b Vid. S. Aug. serm. 145, n. 1, in append. tom. V.

^c Ita legimus cum Holstenio. Neque enim placet hujusmodi edit. BB. lectio: *Jubet exhiberi et Christi vidua, esto, etc.*

ANNO DOMINI CDXXX.

POSSIDIUS, EPISCOPUS CALAMENSIS.

PROLEGOMENA.

SCHOENEMANNI NOTITIA HISTORICO-LITTERARIA IN POSSIDIUM.

(Schœn. Bibl. Hist. Litt. Patr. Lat. tom. II.)

§ I. Vita.

Afer, Augustini discipulus et familiaris, quo vix chariorem ille aut amantorem sui habuit. Quippe psc de se narrat Possidius annis ferme XL absque

amara ulla dissensione familiariter ac dulciter cum Augustino vixisse, nec minus honorificum est testimonium, quod Hipponensis episcopus de amico juxta quam discipulo tulit in litteris ad Memorem Capua-

num episcopum Juliani Eclanensis patrem, dum nimis inquit, ingratum ac ferreum fuit, ut te qui nos sic amas, hic sanctus frater et collega noster Possidius, in quo nostram non parvam præsentiam reperies, vel non disceret, vel sine litteris nostris disceret. Est enim per ministerium nostrum non litteris illis, quas variarum servi libidinum liberales vocant, sed dominico pane nutritus, quantum ei potuit per nostras angustias dispensari. Quæ quidem satis manifestant, quam arctum, quamve diuturnum inter eos fuerit vinculum. Unde haud immerito censent, consensu etiam amorum nota, ascriptum fuisse Possidium societati illi clericorum, quam Augustinus presbyter Hippone congregaverat et Regulis monasticis astrinxerat. Nec sane improbabile videtur, illum ex eodem monasterio ad episcopatum Calamæ, oppidi Numidlar, non longe ab Hippone Regio distantis, esse evectum: id quod anno 397, post Megalil obitum, accidit. In eo vero loco spatiosus ipsi aperlebat campus ad eas dotes explicandas quas Hipponensis præsulis institutio aut consuetudo in eo effluerat et formarat, nec pauca sese offerebant, quæ communi amici consilio gerenda essent, in quibusve vel auctoritate vel adjutorio ejus indigeret. Talia fere erant quæ sub initium muneris sui cum ipse tum Ecclesia ejus a paganis Calamensibus patiebatur; mox item quæ cum Donatistis accepit certamina. Quæ causa cum non magis universæ Africæ Ecclesiæ communis quam Augustini propria esset, non poterat a Possidio levi studio suscipi. Itaque jam a 404 Crispinum Donatistarum apud Calamenses episcopum ad colloquium secum ineundum sollicitavit, invitumque coegit et solertia sua superavit. Anno 410 una cum tribus aliis episcopis a patribus Africanis Carthagine congregatis legatus missus est ad Honorium Aug. pro abrogatione legis in favorem Donatistarum latae et ad obtinendam cum Donatistis collationem. Allectus fuit deinde a. 411 in collatione cum Donatistis inter septem actores partis catholicæ actisque ejus subscripsit. Interfuit etiam conciliis Africanis ob Cœlestii et Pelagii hæresim celebratis, unaque cum aliis Numidiæ episcopis ex concilio Milevitano litteras ad Innocentium episcopum Romanum dedit. Ingruente tandem a. 430 Vandalorum sæve per universas Africæ provincias exercitu, et oppressa ab iisdem Calama nutu quasi divino impulsus fuit Possidius, ut Hipponem se conferret. Vix enim eodem concesserat, cum et hæc urbs obsidione clauderetur atque Augustinus febre correptus decumberet et post paucos dies astante amico obdormiret. Post Augustini obitum rarescit etiam Possidii memoria, nisi quod Prosper narrat in Chronico ad cons. Aetii II et Sigisvulti (a. 437) Possidium cum Novato et Severiano catholicis episcopis, Genserien catholicam fidem Ariana impietate subvertere cupienti fortiter restitisse; sed eodem mernisse ut ecclesiis suis privaret et civitatibus pelleret. Unde colligunt eundem, capta ab Genserico a. 439 Carthagine, cum ingens clericorum turba ex omni Africa ejiceretur, proscri-

ptum naufragioque expositum Neapolim pervenisse atque adeo diem supremum in Italia clausisse.

§ II. Scripta.

Duo exstant Possidii scripta, digna amicitiae et amoris ejus in Augustinum monumenta, *Vita Augustini* et *Indiculus scriptorum ejus*.

§ III. Editiones, versiones et codices.

Editiones.

Illæ ab ineunte arte typographica omnibus fere operum et opusculorum Augustini collectionibus præsigi consuevit eaque via ad insignem lectionum mss. codicum copiam emendata a Maurinis patribus, seorsim denique novo variarum lectionum subsidio recognita et notis non indoctis illustrata est *Joanne Salinasio*, theologo Romano a. 1731. *Indiculus* scriptorum Augustini editus est primum a *Joanne Vlimmerio* a. 1564. Migravit pariter ab isto tempore in varias Operum Augustini editiones, et ex vetustis membranæ castigatus est in Benedictinorum editione. Sed longe plenior et emendatior ex ms. Veronensi prodiiit Venetiis a. 1735. . . . In sequenti indice nihil omissum est quod ad accuratiorum insigniorum editionum notitiam conducit; singulorum vero Augustini operum recensione nemo exspectabit.

SÆCULO XVI.

1564. *Lovanii apud Hieron. Wellæum*; in-4°. Possidii Calamensis episcopi *Vita* et *Indiculus Operum D. Augustini* ex editione et cum scholiis marginalibus *Joannis Vlimmerii*; cum *Sermonibus aliquot Augustini* ab eodem recens prolatis. Tota hæc *Vlimmerii* opera translata est in editionem Basileensem Operum Augustini a 1569.

1573. *Colontæ Agrippinæ*; in-fol. *Vita Augustini episcopi*. . . . edita a Possidio primum ejus discipulo, postea episcopo Calamensi; in *Laur. Surii probatis SS. Vitæ* ad diem 28 Aug., T. IV pagg. 953-47. In novissima *Coloniensi* a. 1618, hoc mense, pagg. 302—309.

SÆCULO XVII.

1690. *Parisiis, apud Franc. Muguet*; in-fol. S. Aurelii Augustini Hipp. ep. *Vita*, auctore Calamensi episcopo, ipsius discipulo. *Item Indiculus librorum, tractatum et epistolarum S. Augustini Hipp. ep.* editus cura Possidii E. C. ex variis codicibus mss. emendata et cum lectionis diversitate in P. II appendicis tomi X Opp. Augustini ex ed. Benedictinorum. In ed. Antuerpiensi pagg. 164—200 Clerici observata in Possidium non tanti sunt, ut aliquem sollicitare possint. Nec vero Salinasius de victoria ab eo reportata gloriari debet, quippe cujus omnis defensio non solum ab ipso, sed aliis quoque jactata in solo conatu defectit.

SÆCULO XVIII.

1731. *Romæ, typis Jo. Zempel*; in-8°. S. Aurelii Augustini Hipponensis episcopi *Vita* auctore S. Possidio Calamensi episcopo ad mss. codd. recensita notisque illustrata opera et studio *D. Joannis Salinas* Neapolitani Can. Reg. Lat. ac Sac. Theol. lect.

ad reverendissimum P. D. Ascanium Varesium Can. Reg. Lat. abbatem generalem. 2° *Ibidem eodem*. De Vita et rebus gestis S. Possidii Calamensis episcopi Dissertationis ex P. Augustini scriptis ecclesiasticisque monumentis concinnata opera et studio D. Joannis Salinas, etc.

Textum editor juxta lectiones a PP. Maurinis ex codd. mss. propositas et vetusta exemplaria Vaticana a nemine ante adhibita recensuit, varietates diligenter notavit notasque et observationes addidit, Benedictinorum aliorumque virorum doctorum copiis abunde ditatas. Arduum profecto non erat in tanta Augustini et de Augustino scriptorum copia et post tot tamque diversa circa res ab eo et per ævum istud gestas studia, præsertim vero post eruditissimum editorum Parisiensem de vita ejus Commentarium, in limine operis Augustini de Civitate Dei, Latine juxta quam *Italice* ex antiqua anonymi auctoris, sed quem vulgo Jacobum Passavantium putant, interpretatione duobus voluminibus h. l. et a. editi.

Textum editor juxta lectiones a PP. Maurinis ex codd. mss. propositas et vetusta exemplaria Vaticana a nemine ante adhibita recensuit, varietates diligenter notavit notasque et observationes addidit, Benedictinorum aliorumque virorum doctorum copiis abunde ditatas. Arduum profecto non erat in tanta Augustini et de Augustino scriptorum copia et post tot tamque diversa circa res ab eo et per ævum istud gestas studia, præsertim vero post eruditissimum editorum Parisiensem de vita ejus Commentarium, in limine operis Augustini de Civitate Dei, Latine juxta quam *Italice* ex antiqua anonymi auctoris, sed quem vulgo Jacobum Passavantium putant, interpretatione duobus voluminibus h. l. et a. editi.

1742. In Venezia, per Pietro Bassaglia e Francesco Hertzhauser; in-4°. Vita di S. Aurelio Agostino.... scritta da S. Possidio vescovo di Calama, tradotta in Italiano da un' autore anonimo col testo Latino; in limine operis Augustini de Civitate Dei, Latine juxta quam *Italice* ex antiqua anonymi auctoris, sed quem vulgo Jacobum Passavantium putant, interpretatione duobus voluminibus h. l. et a. editi.

1764. In Milano, presso Antonio Agnelli; in-8°. Vita di S. Aurelio Agostino vescovo d'Ipbona dottore di S. Chiesa, scritta da S. Possidio vescovo di Calama, tradotta in Italiano da un' autore anonimo; in questa seconda edizione ridotta secondo il testo Latino de' migliori codici manoscritti, accresciuta di alcune note, e dedicata all' illustrissimo signore D. Antonio Fissiraga, dottor di Collegio, decurione, et oratore emerito della città di Lodi.

Editor F. Romualdus Maria de S. Gaetano Augustinianus Excalceatus Mediolanensis versionem superioris editionis, sed ad novissimæ recensioneis textum refictam, ipso textu Latino omissis, excudi curavit. Notas quas aspersit ingenue fatetur non sibi debere, sed e Benedictinorum, Salinasii, Cæsaris Benvenuti et Laurentii Berti (Vitæ Augustinianæ scriptoris) notis aut Commentariis esse selectas.

1735. Venetiis.... Possidii.... Indiculus scriptorum S. Augustini.... vulgato auctior ex vetustissimo ms. codice Veronensi; cum duabus Augustini Epistolis in Gottwicensi Austriæ abbatis recens repertis. Mansius ad Fabric. Bib. M. et Inf. Lat. Alibi laudatam non inveni, adeo ut, quæ priora sint, posteriorave in hac editione prorsus ignorem.

1743. Antuerpiæ, apud Bern. Alb. van der Plasche; in-fol. S. Augustini Vitæ pars secunda, præsertim ab anno trigesimo tertio ætatis usque ad obitum auctore S. Possidio sancti Doctoris discipulo ejusque per annos fere quadraginta contubernali. Ex editione Romana a. 1731, collata cum vetusto ms. codice. Accedit Indiculus scriptorum Augustini eodem auctore; in Actis Sanctorum Antuerpiensibus mensis Augusti tomo VI, pagg. 427-460. — Secunda Vitæ pars audit Possidii opera h. l. propterea, quod ei præmittuntur Confessiones Augustinianæ, quibus Bollandistæ titulum prioris partis Vitæ Augustini posuerunt. Accedunt singulis sectionibus annotata docte et sobrie scripta.

1768. Augustæ Vindelicorum, apud Fratres Veith; in-8°. S. Aurelii Augustini Hipponensis episcopi Vita

auctore S. Possidio Calamensi episcopo ad mss. codd. recensita, notisque illustrata opera et studio D. Joannis Salinas Neap. Can. Reg. Congr. Lat. Accessit Michaelis III ad exemptas Insulas Wengenses Cann. Regg. Ulmæ Suevorum prælati, S. Cæs. ac Cath. Maj. consiliarii et sacellani perpetui Disquisitio critica de variis gestis, dictis ac visionibus S. Augustino falso aut minus solide tributis. — In posteriori dissertatione multarum de Augustino fabularum origo docte ac sagaciter ostenditur.

Versiones.

1742. In Venezia, per Pietro Bassaglia e Francesco Hertzhauser; in-4°. Vita di S. Aurelio Agostino.... scritta da S. Possidio vescovo di Calama, tradotta in Italiano da un' autore anonimo col testo Latino; in limine operis Augustini de Civitate Dei, Latine juxta quam *Italice* ex antiqua anonymi auctoris, sed quem vulgo Jacobum Passavantium putant, interpretatione duobus voluminibus h. l. et a. editi.

1764. In Milano, presso Antonio Agnelli; in-8°. Vita di S. Aurelio Agostino vescovo d'Ipbona dottore di S. Chiesa, scritta da S. Possidio vescovo di Calama, tradotta in Italiano da un' autore anonimo; in questa seconda edizione ridotta secondo il testo Latino de' migliori codici manoscritti, accresciuta di alcune note, e dedicata all' illustrissimo signore D. Antonio Fissiraga, dottor di Collegio, decurione, et oratore emerito della città di Lodi.

Editor F. Romualdus Maria de S. Gaetano Augustinianus Excalceatus Mediolanensis versionem superioris editionis, sed ad novissimæ recensioneis textum refictam, ipso textu Latino omissis, excudi curavit. Notas quas aspersit ingenue fatetur non sibi debere, sed e Benedictinorum, Salinasii, Cæsaris Benvenuti et Laurentii Berti (Vitæ Augustinianæ scriptoris) notis aut Commentariis esse selectas.

Codices.

1. Vitæ Augustini: Benedictinorum; sex, nempe duo Floriacenses, Germanensis, Vedastinus, Fossatensis ac Cisterciensis. Ex his larga provenit variantium lectionum copia. Nec vero pauciores ex quinque mss. quos Salinasius in usum vocavit, quorum avo quidem exstabant in bibl. Regiæ Suecorum sub num. 541 et 1025, tres vero alios ex Vaticana nactus erat, signatos 1188, 1190 et 1191. Illis tandem omnibus accenseri debet exemplar ms. Musei Societatis Jesu Antuerpiæ, quod Bollandistæ notant signatum fuisse P. MS. 5, et vetustissimum dicunt.

2. Indicis Operum Augustini: primæ editionis, ms. bibliothecæ abbatiæ Villariensis, ex quo eum primus excudit Vlimmerius. Benedictini eosdem adhibuerunt quos in Vita Augustini codices. Novissima tandem editio manuscripto Veronensi debetur.

POSSIDII,
 EPISCOPI CALAMENSIS,
DE VITA S. AURELII AUGUSTINI
 LIBER UNUS,
 ET
 INDICULUS OPERUM EJUSDEM S. AUGUSTINI.

Hæc duo eximia opera jam edidimus in Operum S. Augustini tomo I (qui nostræ Patrol. trigesimus secundus exstat).
 Satis sit igitur nobis benevolum lectorem admonere, ut adeat locum citatum.

ANNO DOMINI CDXXXII-CDXXXIII.

COELESTINUS I PAPA.
PROLEGOMENA.

NOTITIA LIBRI PONTIFICALIS.

(Ex Nov. Coll. Concilior. Mansi t. IV, col. 455.)

Cœlestinus (a) natione Romanus [Al. Campanus], ex patre Prisco, sedit annis 8, mensibus 10, diebus 17 (b). Illic multa constituta fecit, et constituit ut psalmi David CL ante sacrificium psallerentur, anti-phonatim ex omnibus, quod antea non fiebat, sed tantum Epistolæ beati Pauli recitabant [Al. Epistola recitabatur], et sanctum Evangelium. Hic fecit constitutum de omni Ecclesia, maxime et de religionibus, quod hodie archivis Ecclesiæ tenetur reconditum. Illic dedicavit basilicam Julii in qua obtulit postigem zeticum [Al. Postignegeticum. Forte postem sethicum]; patenam argenteam, pensantem libras 26 [Al. 25]; scyphos argenteos 2, pensantes singulos libras 8; amas argenteas 2, pensantes singulas libras 10; calices minores [Al. minores deest] argenteos 5,

A pensantes singulos libras 3; aquamanilos argenteos, pensantes libras 10 [Al. 20]; candelabra argentea 2, pensantia singula libras 30; canthara cerostrota ærea vel ænea [Al. vel ænea deest] 24, pensantia singula libras 30 [Al. 20]; item coronas argenteas 10, pensantes singulas libras 10 [Al. item... libras 10 deest]; ad beatum Petrum [Al. Paulum] apostolum, farum cantharum, pensans libras 25 [Al. 13], ex argento purissimo [Al. ex argento purissimo deest]; canthera argentea [Al. deest argentea] cerostrota in gremio basilica: [Al. deest in gremio basil.] 24, pensantia singula libras 20; ad beatum Paulum apostolum, farum cantharum argenteum, pensans libras 25; canthara cerostrota 24, pensantia singula libras 20 [Al. hæc omnia desunt ab ad beatum Paulum].

(a) Cum post obitum Bonifacii sedes dies 9 vacasset, tertio nonas Novembris, anno Christi 425, Theodosii imperatoris 16, Cœlestinus, sine ulla plebis suæ disscissione, inquit Augustinus epist. 161, creatus est pontifex, quamquam ii qui Eulalii factionis erant, in schismate perseverarint, neque ullo pacto cum Cœlestino communicare voverint. Theodosius, pietatis et religionis amantissimus imperator, propter impugnatas hæreses et catholicam fidem defensam, singulari Dei beneficio omnium tyrannorum metu ac periculo liberatus fuit. Africa, Arianæ perfidiæ tenacissima, et acerbissima catholicorum persecutrix, occulto Dei iudicio, a Vandalis aliisque barbaris ineensa, direpta et vastata, centum deinceps annorum spatio sub barbarico iugo permansit. Auctoritate hujus pontificis Britannia, Scotia et Italia a Pe-

B lagiana, Orientales Ecclesiæ a Nestoriana hæresi sunt expurgatæ, Burgundiones et Hiberni ad fidem Christi conversi. Quam inepte itaque unus Laurentius Vallæ grammaticus, ecclesiasticarum rerum plane ignarus, Cœlestinum papam, qui primus omnium Nestorium Romæ damnavit et perlegatos ab œcumenica synodu Ephesina æque ejiciendum curavit, ejusdem Nestorii hæresibus infectum fuisse asseruerit, nemo non intelligit. Hæc ex Prospero, Beda, Baronius an. 425 et sequentibus. Sev. Binius.

(b) Octavo idus Aprilis anno 452 defunctus, ab exordio sedis usque ad diem obitus, mensibus dumtaxat quinque et diebus tribus post octennium absolutum, sedem tenuisse potuit. Baronius predicto loco. Sev. Binius.